

סעיף אחד כזה נתגלה בפרשת סובלן, כאשר נסתבר כי שר הפנים יכול לגרש כל אדם באופן שרירותי, מבלי שה' דבר יהיה טעון אישור משפטי. סעיף שני נתגלה בפרשת ג' צ' גולן, כאשר נסתבר כי השר יכול לשלול את זכונו של כל אזרח, כאחת נפשו, ולמנוע את יציאתו מן הארץ לצמיתות.

כל העובדות האלה נתנו דחיפות אקטואלית חריפה לתנור עזה גוברת והולכת להעניק לישראל חוקה כתובה, שתגביל את סמכויות החקיקה של הכנסת ותביא לביטול אוטומטי של כל חוק הסותר את זכויות האדם. ביום העצמאות של תשכ"ב יצא העולם הזה בתביעה להפוך את השנה ה-15 של ישראל לשנת המאבק על החוקה. ח"כ ליברלי חדש וניכרץ, המשפטן הנודע **הנס קרינגהופר**, החליט לחבר בעצמו הצעת חוקה, להציעה לכנסת. ח"כ חשוב אחר, איש מפ"ם **הנס רובין**, חיבר בינתיים והגיש לכנסת הצעת חוק, שבאה לחקק את הסעיפים המתפרים ביותר של חוק בסחון המדינה.

כולם שווים — מי שווה יותר?

אחד מסעיפי היסוד של כל חוקה, ואבן הפינה של כל מדינת חוק, הם שוויון כל האזרחים לפני החוק — ללא הבדל דת, גזע, מין, עדה והשקפה פוליטית. באחת הפרשות הגדולות ביותר של השנה הוכח, כי עקרון זה אינו סיים בישראל.

חוספי יוסלר **שוחמאכר** נהנו במשך שנים מחסינות מזורה. תחילה סירבה המישטרה לפעול נגדם, אף תבעה מבית המשפט העליון תביעה חסרת תקדים: לשחררה מן החובה למלא אחרי צו הביטחון קופוס. רק תחת לחץ רעת הקהל, שהגיע לממדים מסוכנים, נאץ השלטון לנשט לפעולה כל שהיא, כדי להביא להחזרת הילד.

תחילה הוגשו לבית המשפט כמה תביעות ראדה. העיקר רית שבהן עמדה על כרעית הנגולת: עדות שקר של עד מסיכופאטי, ששינה את עדותו כמה פעמים. התביעה התכור ססה כבניין קלפים.

פעולה יעילה יותר לגילוי הילד התנהלה על כישור אחר, הש"ב, שהופעל אחרי שהכשולן הממשלתי הפך שעוררית לאנומיה, גילה את הילד במהרה בניו יורק. עיתוי ההודעה על כך, כמה ימים אחרי הגילוי, היה מחושב היטב. הוא בא כדי להסית את דעת הציבור מפרשה שיכלה להסער עוד יותר מפרשת שוחמאכר — גירושו של סובלן, שחל באותו יום עצמו.

אך השעוררית הסופית, והגדולה ביותר, של פרשה שוחמאכר, באה רק אחרי שהילד יוסלה חזר לישראל וכה לקבלת פנים רבתי. אחרי ששככה ההתרגשות של הפגישה עם הילד שהפך לסמל לאומי, ביצבצה השאלה: מה קורה לחוספינים?

לשאלה זו לא ניתנה שום תשובה. הילד אמנם נחקר ארוכות, תחילה על ידי הש"ב באמריקה, לאחר מכן על ידי המישטרה בישראל. הוא מסר עדות שהספקה להרשיע את הפושעים בשלוש יבשות. אחיזם מהם בארצות הברית, אשמים על פי סעיפים שהעוגש המירבי עליהם במולדתם הוא מחדת או מאסר עולם.

נגד איש מהם לא הוגשה תביעה — לא בישראל ולא באמריקה. השלטונות האמריקאים קיבלו את הרמז של שלטונות ישראל, השתיקו את העניין גם הם.

מדוע? באחרי ריחמו סיסמית נעלות על "החזרת שלום לבית", ורפיו הפעעים, אולם מאחורי סיסמות אלה הסתתרו נימוקים הרבה יותר סרוזאיים: מקדומימכר פוליטי, מיסחר מפלגתי, קנוניות קואליציוניות. הדרישות המהותיות ביותר של מדינת החוק הוקרבו באופן ציני על מזבח האינטרס של שלטון היחיד הבין גוריוני.

כך נקבע עיקרון מישפטי ישראלי: כל אזרחים שחיים לפני החוק, אך חברי מפלגות מסוימות שחיים יותר, או בלשון אחרת: אך פושע נתבע לדון, אלא אם כן נוגד הדבר את האינטרס המפלגתי של השתיים.

קיימת בישראל לא רק חסינות ממשלתית (המאפשרת לפקדי ממשלה להשמין אזרחים, מבלי שאלה יוכלו להתי גונן, כמו בפרשת ג' צ' גולן), ולא רק חסינות פרלמנטאית (המנוצלת על ידי שרים לאותה מטרה), אלא גם חסינות מפלגתית, שהיא פרי של קנוניות סיעתיות. לשלטון יש אנטרס מוחשי בכל ששקטני מפלגות יסתככו בפשעים — כדי שאפשר יהיה למכור להם חסינות תמורת ויתורים מפלגתיים.

מצב זה אפשרי הודות לשיטה משפטית מסוימת, הנהוגה בישראל. בארצות יבשת אירופה אין השלטון מוסמך להתי ליט אם להגיש או לא להגיש תביעה נגד אדם החשוד בפשע. הוא חייב להגיש תביעה בכל מיקרה כזה, להניח את ההחלטה בידי השופט החוקר. בכריטיניה, לעומת זאת, יש סמכות החלטה כזאת בידי התובע הכללי. כי האנגלים אינם חוששים שמישהו יעז אי פעם לנצל סמכות זו לשם צבירת הון מפלגתי או אישי.

בישראל קיימת השיטה האנגלית — אך ללא המישטר האנגלי. סקד ממשלתי יכול להחליט, כאחת נפשו, אם לתבוע פושעים לדין או לאו. יתר על כן: סמכות זו אינה מסורה אמילו בידי שרי האחראי (לפחות פורפליתי) בפני הכנסת, אלא בידי סקד הממונה על ידי הרוב במני שלה — כלומר, על ידי ראש הממשלה.

בקשר עם מצב זה התעורר בתשכ"ב ויכוח סוער. **דוב יוסף**, שרי המשפטים המפא"י, החליט להעביר את סמכות ההחלטה אל עצמו. נגד רצון זה התקומם היועץ המשפטי הנוכחי, **גרעין האוזנר**, עסקן ליברלי לשעבר, שעשה קאריירה במשפט אייכמן והפך בן חסותה של סיעת בן גוריון. מיד עם תום משפט אייכמן איים האוזנר להתפטר, ודויד בן גוריון חש לעזרתו נגד יוסף. בשעה שהאוזנר איים בהתפטרות, התמוטטה עמדתו של

הדג השלישי: סגן אלוף הס"ס אדולף אייכמן הוצא להורג בבית-הסוהר ברמלה

תיפתר ביום בו תימסר לידי השופטים הסמכות לבטל חוקים שרירותיים.

דעה זו ספגה השנה מכה, שהשאירה אחריה מישקע שלא יימחק במהרה. באורח מיקרי היתה קשורה, דווקא, בהעולם הזה.

העניין עצמו היה בעל ערך מישני בלבד. כנקמה על עמדת השבועון המסויים, וכדי למנוע את הידוק היחסים בינו לבין קציני צה"ל בכירים, ביטל סגן שרהבטחון, באמצעות הרמטכ"ל שלה, את ההאמנה של הכתב הצבאי של העולם הזה. נגד הפלייה בולטת זו הגיש העתון בקשה לצד על הנאי. זו נידונה בבית המשפט הגבוה לצדק, בניצוחו של נשיא בית המשפט. העולם הזה הקליט את הדיון, פירסם אותו כלשונה, ללא הערות.

פירסום זה גרם לזעזוע עמוק בקרב הציבור הרציני בארץ — זעזוע ששינה במידה רבה את הגישה למוסד המשפטי העליון.

מקור ההלם לא היה סמוך רק בנישטו העקרונית של בית המשפט, שקבע בפירוש כי אין הוא מוסמך למנוע הפלייה מטעם הממשלה, אלא אם כן קיים על כך סעיף מפורש בחוק. להלם עמוק עוד יותר גרם סיגנון הדיון, ובייחוד סיגנון נשיא בית המשפט הגבוה ביותר במדינה. נסתבר כי דעותיו של **יצחק אורלשן** אינן שונות מדעות ראשי הממשלה ונשיא המדינה, ששירתו עמו בגוודים ה' עבריים לפני שני דורות.

הדבר לא היה צריך, לכאורה, לגרום לאפתעה. השופטים מתמנים על ידי המישטר הקיים. קשה לדרוש מהם שיחרגו מן המישטר שמינה אותם. כל אשר אפשר לדרוש הוא כי יהיו, עד כמה שאפשר, בלתי תלויים בתוך המישטר. סיגנונו של השופט אולשן באותו דיון קצר, החלטתו הנוצמת למנוע כל ביקורת שהיא על מערכת הבטחון, הדרך בה שיסע פעם אחרי פעם את דברי הפרקליט, שביקש לבסס את חובת המשפט למנוע הפליות — כל אלה לא היו צריכים, אפוא, להפתיע. מבחינה מסוימת היתה בפרשה זו מידה רבה של חיוב: הוא הזכיר לאזרחים כי השופטים הם בשר ודם, וכי בית המשפט כשלעצמו אינו תרופתי פלא לליקויים המהותיים של מישטר שאינו מישטר חוק.

כך הפך גם בית המשפט לנושא לגיטימי של ביקורת אחרת — כפי שהוא צריך להיות במדינת חוק. האזרח החל שואל את עצמו לא רק: "מה סמכות השופטים?" אלא גם: "איך מתמנים השופטים? מי ממנה אותם? מי יהיה הנשיא הבא של בית המשפט, אחרי שהנשיא הנוכחי יפרוש משאת גילו?"

היה דרוש מישהו

כך הובילו רוב מאירעות השנה, בדרכים שונות ומכוי חונים שונים, לקראת הבעיה המרכזית האחת: איך להפוך את ישראל למדינת חוק אמיתית? איך למנוע את חקיקתם של חוקים שרירותיים, ואיך לבטל את החוקים השרירותיים הקיימים כיום? איך להבטיח את זכויות האזרח, את שחיון האזרחים לפני החוק, את אי ההפלייתם של מיעוטים לאומיים ופוליטיים? איך להבטיח את אי תלותה של מערכת השיפוט, את רמתה ואת הרכבה הנאות? כל אלה היו בעיות מופשטות בתכלית — בעיות הרחי קית מחיו של האזרח הפשוט, שכל בקשתו היא להתרחק מבית המשפט, והרוחש חשד תום לאנשי החוק הנוברים בסעיפים. היה דרוש משהו, מישהו, כדי להפוך את המופשט למוחשי.

מישהו זה היה אישה שנה תשכ"ב.

האיש שישב לידו במשפט אייכמן: סגן פרקליט המדינה **יעקב בראר**. איש פרשה זו, אף שהתחוללה באחד ממרכזי המשפט בארץ, היתה דווקא ללא אופי ציבורי: בראר הסתבך על רקע אישי. התדרדרותו הטראגית היתה שיבת לרוטמן אנשי, לא לחיבת הגורלי על מדינת החוק.

הלם בבית-המשפט

דבר אחר ניראה, בתחילת השנה, כנעלה מעל לכל ויכוח: קדושתו של בית המשפט. דווקא משפט אייכמן הוסיף הרבה ליוקרתו של מוסד זה.

כל הביקורת היתה כופנית נגד החוקים, שאינם מאפי שרים לשופטים לשפוט על פי הצדק במיקרים רבים — כי השיפוט כפוף לזוק המדינה, לא לתפיסת הצדק הפרטית שלו. השואפים לחקיקת חוקה האמינו כי הבעיה כולה

הדג השלישי: יוסלה נפגש עם אבי